

ביאורים

שמות הקב"ה, דהיינו הופעתו והתגלותו בעולם שלנו, מגיעים דרך עם ישראל. השם 'אהיה' הוא שם נוסף שמבטא את מהות ה', אך אין הוא מבטא את עצמותו שהרי לא נוכל להבין אותה ולהשיגה. הוא מבטא את ההשגחה התמידית של הקב"ה עלינו. הקב"ה לא פעל פעם אחת על העולם ועלה לשמים, אלא כל הזמן הוא קשור, כל הזמן הוא נמצא ומנהיג את עולמו, ובמיוחד את עמו. זהו השם המיוחד שמלווה את עם ישראל במהלך חייו הארוכים על במת ההיסטוריה. הוא זה שיוצר את ההיסטוריה הפלאית והלא טבעית של העם הזה. עם אשר סבל בגלות וכמעט ששקע אך קם שוב לתחייה. אין זה אלא ששם השם מלווה אותו וחל בו.

הדבר מוביל אותנו לשם נוסף, השם 'קדוש'. שם זה מבטא את עליונותו של הקב"ה מעבר לכל גבולות החומר. כל חומר הוא משתנה, מתכלה, מתפרק לחלקים ונעלם. אותו קדוש מופיע כאן בארץ דרך עם ישראל ונותן לו אותן תכונות. גם עם ישראל לא משתנה. לא נעלם. שלא כמו עמים אחרים אשר עלו על במת ההיסטוריה ברעש גדול אך במהלך השנים פינו את הבמה שקעו ונעלמו. עם ישראל הוא קדוש. הוא לא נתון לכללי המשחק הטבעיים הרגילים. לכן הוא נצחי. מובדל מהמגבלות של החומר. תכונה זו נובעת מהקשר שלו עם הקדוש ברוך הוא שאומר "קדושים תהיו", אתם תנצחו את מגבלות החומר, "כי קדוש אני ה' אלהיכם", ומכיוון שאני איני מצומצם ואני מתגלה דרככם כך גם אתם קדושים, מרוממים ונצחיים. זו הסיבה לכך שריה"ל מדמה את היחס בין עם ישראל לעמים למלאך שהוא לא נתון למגבלות החומר לעומת אדם בשר ודם, אשר משתנה בחילופי הזמנים ונפטר. עם ישראל אינו נעלם ומתפרק אלא נשאר עם אחד נצחי.

הרחבות

הסבר - 'אלהי האלהים', ו'אדני האדנים'

'אלהי האלהים' הרי הוא כפני להיות כל הפוחות הפועלים צריכים לרבוץ שייסדרם וינהלם. ו'אדני האדנים' נרדף לו - גם הרמב"ם התייחס למושגים אלו והסביר כך: "... ולזה אמר כי אני ה' אלהיכם, וזה ספור למין האדם כולו, ואחר כך אמר הוא אלהי האלהים, רצה לומר אלוה המלאכים, ואדוני האדונים, רצה לומר אדון הגלגלים והכוכבים שהם אדונים לכל גוף זולתם, זהו הענין, לא שיהיה אלהים ואדונים ממין האדם שהם יותר פחותים מזה, וכל שכן שאמרו אלהים כולל כל מין האדם ראשו ונעבדיו, ואי אפשר שיהיה הנרצה בו גם כן שהוא יתברך אדון על כל מה שיחשב בו אלוהות מאבן ועץ, שאין הגדלה וכבוד בהיות השם אדון האבן והעץ וחתיכת מתכת, ואמנם הנרצה שהוא יתברך שופט על השופטים, רצה לומר המלאכים ואדון הגלגלים" (מורה נבוכים חלק ב, 1).

יחס בין ישראל למלאכים בתארי השכינה

'קדוש' הרי הוא כפני לרוממות ועליו משיאות לו תאר מתארי הברואים. במדרש מצינו הקבלה בין ישראל למלאכים: "... שדימה הקדוש ברוך הוא את ישראל למלאכים... המלאכים אומרים בכל יום קדוש קדוש קדוש, וישראל אומרים אלוהי אברהם אלוהי יעקב", נמצא שישראל מתארים את הקב"ה כא-לוהי אברהם יצחק ויעקב, והמלאכים בתואר הנבדל - 'קדוש', אולם בכל זאת דימה הקב"ה ביניהם (שמות רבה טו, 1).

שאלות לדיון

החבר אומר 'אשר אמצא לכם בעת שתבקשוני'. מסופר על הרבי מקוצק שהיה אומר שהקב"ה נמצא בכל מקום אליו נותנים לו להיכנס. מדוע לא לומר בפשטות שהקב"ה נמצא בכל מקום? 'פיחס שבינו הפלאך ובין בני האדם', כיצד יתכן להיות מלאכים בעולם הזה?

ואמנם 'אהיה' אפשר לחשב שהוא מזה השם, ואפשר לחשב שהוא נגזר מהיה, רצה לומר שם 'אהיה' בו הרחקת השכלים מן הפחשקה באמתת העצם אשר ידיעתו ומנעתו, שפאשר שאלו: "ואמרו לי מה שמו", ענהו לאמר: מה להם לבקש מה שלא יוכלו להשיגו? דומה למאמר הפלאך: "למה זה תשא אל לשמי והוא פלאי", אבל אמר להם: "אהיה", ופרשו: "אשר אהיה", פלומו, הנמצא, אשר אמצא לכם בעת שתבקשוני, ולא יבקשו ראה יותר גדולה מהמצאי עמהם, וכך יהיה שמי אצלם, ולפיכך אמר: "אהיה שלחני אליכם". וכבר הקדים ושם מופתו למשה כמו זה, באמרו: "פי אהיה עמו וזה לה האות", האות שאני שולח אותך הוא שאהיה עמו בכל מקום. וסמוך לו מה שדומה לזה, באמרו: "אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם", המפרסמים בהמצא הענין האלהי עמהם תמיד.

אבל 'אלהי האלהים' הרי הוא כפני להיות כל הפוחות הפועלים צריכים לרבוץ שייסדרם וינהלם. ו'אדני האדנים' נרדף לו. ואמנם 'אל' נגזר מאילות, וממנו נבעו הכחות, והוא מרומם מלהדמות להם, והתר לומר: "מי כמוכה באלם", רבוי של אל. ואמנם 'קדוש' הרי הוא כפני לרוממות ועליו משיאות לו תאר מתארי הברואים, ואם נקרא בהם הרי זה דרך השאלה. ועל כן שמע ישעיהו "קדוש קדוש קדוש", עד אין תכלית, פלומו שהוא מרומם ונעלה ומקדש ונבדל משיגיהו מאומה מטמאות העם אשר שכן אורו ביניהם, ולפיכך ראהו 'על פסא רם ונשא'. ויכנה ב'קדוש' הרוחני אשר לא יתגשם ולא ידבק בו בשום אופן דבר שיתלה בגשמיים. ויאמר 'קדוש ישראל', כפני לענין האלהי המתחבר בו, ואחר כך בהמון זרעו, חבור נהול והנהגה, לא חבור דבוק ומגע. ואין מתר לכל מי שרוצה לומר 'אלהי' ו'קדושי', אלא על דרך ההעברה בדרך החקוי, אבל באמת לא יאמר אותו כי אם נביא או חסיד מאלה שמתחבר בהם ענין אלהי, ולפיכך אמר לנביא: "חל נא את פני ה' אלהיך". והיתה הפנה בואת האמה שיהיה היחס בינה ובין האמות פחס שבינו הפלאך ובין בני האדם, כאמרו: "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלהיכם".

שהוא מזה השם - שנגזר משם הוי"ה. **נגזר מהיה** - נמצא, קיים. **המחשבה באמיתת העצם** - להרחיק מלנסות בשכלנו להגדיר את עצמות ה'. **שאלו** - משה את ה'. **פלאי** - מכוסה ומופלא מהשגת בני אדם. **שם מופתו** - נתן ראיתו. **אילות** - כוח, חוזק. **המתחבר בו** - נראה שהכוונה ליעקב אבינו [הערת הרב שילת]. **דיבוק ומגע** - פיזי גופני. **אלוהי וקדושי** - המיוחד אלי בפרטיות. **על דרך ההעברה בדרך החיקוי** - בהשאלה ובחיקוי של הנביאים והחסידים.

ביאורים

שם א-ד-ני הוא שם מיוחד. אנחנו משתמשים בשם זה כאשר הקב"ה מתגלה אלינו דרך תופעות או חפצים. כאשר הוא מתגלה אלינו בהתגלות נבואית אנחנו פונים אל אותה התגלות, אך בעצם מתכוונים לקב"ה בעצמו. למשל, כשאנו אומרים שצריכה להיות לנו יראת שמים, אין הכוונה שאנו צריכים לירא מהשמים בעצמם. כוונתנו היא שאנו צריכים לירא ממי ששוכן בשמים, שהוא הקב"ה. אנו משתמשים בזה בשפה המדוברת פעמים רבות. למשל, כשאנו אומרים על אדם שהוא חסר גג כוונתנו שהוא חסר בית. אין כוונתנו למשמעות המילולית ולכך שיש לו בית ורק גג חסר מעל לראשו. דוגמה נוספת - כאשר אנו אומרים שהעין רואה ודאי שאין העין הגשמית החומרית רואה, אלא הנפש שמפעילה אותה. כמו שהכינור לא מנגן מעצמו אלא יש כנר שמנגן בו.

אם כן, למה אנו משתמשים דווקא במילים הללו כביטוי למה שמסתתר מאחוריהם ולא באיברים או בחפצים אחרים? הסיבה לכך היא שהם האיברים או החפצים הכי קרובים למי שעומד מאחוריהם. למשל, כשאנחנו רואים מכונית, אפשר לומר שהקב"ה ברא את המכונית. אמירה זו היא נכונה מכיוון שה' ברא את האדם ונתן לו חכמה, ויצירת המכונית נובעת מהחכמה הזו. אך לא נאמר שה' מתגלה דרך המכונית, מכיוון שזו שרשרת סיבות די ארוכה. לעומת זאת, אנו אומרים שה' נמצא בשמים. השמים הם מעשה ידיו של הקב"ה ומכיוון שאין לאדם נגיעה כלשהיא בביראתם נוה לנו לומר שהם בריאת הקב"ה ושהוא מתגלה בהם. כשאנו משתמשים בשם 'אדני' אנו פונים למלאכים או לאנשי קודש או לדברים נוספים שה' מתגלה דרכם באופן ישיר. אנו פונים לאותם דברים, אך מתכוונים בעצם לקב"ה שמסתתר מאחוריהם.

הרחבות

האיטור והסכנה בהסתכלות למקומות רוחניים אסורים

הצורה הרוחנית אשר ראוה היחידים, ונתחת רגליו פמעה לבנת הספיר". בדברי חז"ל מצינו שאותה ראייה של יחידים מהווה דבר בעייתי, כשמגיע בשר ודם לראות דברים שאותם אסור לו לראות.

רש"י על התורה כתב על הסתכלות זו: "ויראו את אלהי ישראל - נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקדוש ברוך הוא לערוב שמחת התורה, והמתין לנדב ואביהו עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד 'ויהי העם כמתאוננים וגו' ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה" - בקצינים שבמחנה" (רש"י לשמות כד, י). אדם המביט כביכול ל"אלוהי ישראל", מתחייב מיתה, וכדברי הקב"ה: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ).

בדומה לזה מצינו בדברי הגמרא: "תנו רבנן: ארבעה נכנסו בפרדס... בן עזאי הציץ ומת... בן זומא הציץ ונפגע... אחר קיצץ בנטיעות רבי עקיבא יצא בשלום". הסביר רש"י: "נכנסו לפרדס - עלו לרקיע על ידי שם... הציץ - לצד השכינה. ונפגע - נטרפה דעתו" (חגיגה יד:).

אדם המביט במקומות שכאלה, עלול להגיע למצב של כפירה בשכינה וכמו שראינו בגמרא שם בעניין אחר, שקיצץ בנטיעות ואמר: "שמא חס ושלוש שתי רשויות הן". וכעין זה קרה לאותם שעליהם נאמר שראו את הקב"ה, וכפי שדרשו חז"ל: "ותחת רגליו מלמד שהגיסו דעתו והשוו עליונים לתחתונים" [מכילתא דרשב"י כד, י].

שאלות לדין

הברטנורא מפרש "ומשחקי בקוביא... פסולים לעדות, לפי שאין מתעסקין ביישובו של עולם ואין בהם יראת שמים" מדוע מי שמשחק בקוביה אין בו יראת שמים? יש משחקים שמותר לשחק?

"את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים" מהו תוכן היראה כלפי ת"ח? כמה תורה צריך ללמוד בשביל להיות תלמיד-חכם?

אבל אדני הנכתב אלה דלת נון יוד הרי הוא פרמז אל דבר, אף על פי שבאמת הוא שם 'אדני' מרוקם מן הרמז, כי הרמז הוא לצד מסים. ויש שרומזים אל הדברים הנפיעלים מןו, המשמשים לו שמוש ראשון, כמו שרומזים אל השכל ואומרים שהוא בלב או במוח, ואומרים 'השכל הזה' והשכל הוא, ואין רמז באמת אלא מה שנגדר במקום, ואף על פי שכל האיברים משמשים לשכל, הרי זה במצוה הלב או המוח, ואל פליו הראשון רומזים שהשכל שם, כך רומזים אל השמים, מפני שהם כלי משמש ברצונו גרדא בלי סבות אחרות ממצעות ביניהם, ואין רומזים אל דבר מהמקורבים, מפני שהם כלים משמשים במצוה סבות אחרות משתלשלות עד אליו, כי הוא סבת הסבות, ויאמר: "הישבי בשמים", "כי האלהים בשמים". ויש שיאמר על דרך העברה: "יראת שמים", "ירא שמים בסתר" ו'מן השמים ירחמו'. וכך רומזים אל עמוד האש ועמוד הענן, ומשתתחיים נכחו, ואומרים כי האלהים שם, כי העמוד ההוא שמוש ברצונו גרדא, ואינו כשאר העננים והאשים הנקרים באויר מסבות אחרות. וכך רומזים אל "אש אכלת בראש ההר" אשר ראוה המון העם, ואל הצורה הרוחנית אשר ראוה היחידים, ונתחת רגליו פמעה לבנת הספיר, וקראו אותו "אלהי ישראל". וכך רומזים אל ארון הברית ואומרים עליו "אדון כל הארץ", להראות הנפלאות עמו והעדרן בלעדיו, כמו שקוראים העין רואה, והדבר שרואים בו הוא זולתה, רצוני לומר הנפש. ויש שרומזים אל הנביאים והחכמים החסידים, לפי שהם ככלים הראשונים לרצון ה', משמשים ברצונו ואינם עוברים על דבר מצויו, וראו הנפלאות בהם. ובכמו זה הרמז אמרו החכמים: "את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים". וראוי מי שהוא בכמו זאת המדרגה שיקרא 'איש אלהים', תאר מקרב מן האנושות והאלהות, כאלו תאמר: האדם האלהי. וכאשר יהיה הדבור עם דבר אלהי שרומזים אליו, יאמר 'אדני', באלף דלת נון יוד, כאלו הוא אומר: אדוני, ורמז אל מה שיגדר במקום דרך העברה, כמאמר "ישב הפרובים", ו"ישב ציון" ו"שכן ירושלים". ורבו התארים והעצם אחד, להתחלף מקום המקבל, כהתחלפות קרני האור והשמש אחת. וזה המשל אינו מתאים לגמרי, אלא אם כן היתה השמש בלתי משגת, ומצאו קרני האור, ולא תשא סבתן אלא בדרך הבאת ראיה.

ברמז אל דבר - שם זה אינו מבטא את המהות אלא רומז לה. **כי הרמז הוא לצד מסים** - הרמז מבטא הגדרה מסוימת. **ויש שרומזים וכו'** - לפעמים הפועל נקרא בשם הנפעל ממנו. **המשמשים לו שמוש ראשון** - נפעלים ממנו באופן ישיר. **כליו הראשון** - המקום הראשון שבו ניכר ומופיע השכל. **המרכיבים** - הנבראים שבארץ, המורכבים מיסודות שונים. **עד אליו** - אל ה'. **דרך העברה** - משל ומליצה. **האשים** - ריבוי של אש. **הנפלאות עמו** - בזמן שהארון נמצא. **קוראים העין רואה וכו'** - כלומר: אנו רגילים לומר שהעין רואה, אך באמת העין היא כלי שהנפש רואה על ידו. **משמשים ברצונו** - מגשימים במעשיהם את רצון ה'. **וכאשר יהיה הדבור וכו'** - כאשר אדם מדבר עם ה' בפני אחד מהדברים המציינים נוכחות אלוהית, הוא משתמש בשם אדנות. **ורבו התארים והעצם אחד** - הקב"ה מתואר בתיאורים שונים, אך עצמותו אחת. **להתחלף מקום המקבל** - התארים שונים מצד ההופעות השונות שנקלטות ע"י האנשים. **קרני האור והשמש אחת** - קרני השמש פועלים בצורה שונה בעצמים שונים, למרות שהם מגיעים ממקום אחד. **בלתי משגת** - מופשטת, ללא יכולת תפיסה רציונלית.

ביאורים

אנו מכנים את הקב"ה בתארים בעלי מקום. למשל, יושב הכרובים, שוכן ירושלים. הדבר קשה מאוד להבנה, שהרי לקב"ה אין גוף ואין דמות הגוף וממילא אין לו מקום שבו הוא יושב או שוכן. הוא לא מצומצם למקום מסוים. אם כן, איך אנו מתארים את הקב"ה בתארים שאינם נכונים?! ריה"ל עונה על כך מהתבוננות בשפת היומיום שלנו. אנחנו נפגשים עם העולם בעזרת חמשת חושינו. אנו פוגשים את המלך, רואים את לבושו המלכותי ואת הכתר המונח לו על הראש, אך הבגדים החיצוניים אינם הסיבה לכך שנכבד ונירא מהמלך. הם עוזרים לנו להבין שהמלך לובש אותם. ברגע שהבנו זאת, אנו כבר לא צריכים את הבגדים כדי לדעת שזהו המלך. הם רק עזרו לנו להפנים ידיעה יותר עמוקה, שאפילו אם המלך ישנה את לבושו הוא יישאר במהותו מלך, למרות שהחושים אומרים שהוא כבר אינו המלך מכיוון שלבושו אינו לבוש מלכותי. יש פער בין החושים לבין האמת. החושים קולטים את השכבה החיצונית. האמת היא יותר גדולה ועמוקה מכך. גם אדם הוא לא רק אוסף איברים עטופים בבגדים אלא בעל נשמה שמגיעה את הכול. כשאנו מדברים עם חבר איננו יכולים לפגוש את הנשמה, ולכן אנו מדברים עם גופו של החבר שמולנו, אך כוונתנו היא לדבר עם הנשמה שבתוכו. רק אחרי הקליטה על ידי חמשת החושים ניתן להעמיק במהות הדבר בעזרת השכל. הפרוזודור להכיר את מהותו של הדבר הוא חמשת החושים. הטרקלין הוא כבר ההבנה השכלית, ההכרה הפנימית. טביעת העין שיש לנו באותו הדבר.

הרחבות

אופני ההתגלות השונים של הקב"ה

כי החושים משיגים מן המוחשים מקריהם, לא עצמיהם. בדברי חז"ל במדרש מצינו שההתגלות של הקב"ה הייתה לכל אחד כפי כוחו: "אמר רבי יוסי בר חנינא לפי כחו של כל אחד ואחד היה הדבור מדבר עמו. ואל תתמה המן שהיה יורד לישראל כל אחד ואחד היה טועמו לפי כחו. התינוקות לפי כחן... הבחורים לפי כחן... והזקנים לפי כחן... ומה אם המן כל אחד ואחד היה טועם לפי כחו הדבור על אחת כמה וכמה. אמר דוד 'קול ה' בכח', בכחו אין כתיב כאן אלא בכח, בכחו של כל אחד אמר להם הקדוש ברוך הוא לא בשביל שאתם שומעין קולות הרבה [יש אלוהות הרבה]. אלא הווי יודעים שאני הוא אנכי ה' אלהיך" [ילקוט שמעוני יתרו רפן].

וכעין זה מצינו במדרש את דברי חז"ל בעניין ההתגלויות השונות של הקב"ה: "ויאמר אלהים אל משה, אמר רבי אבא בר ממל אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה שמי אתה מבקש לידע, לפי מעשי אני נקרא פעמים שאני נקרא באל שדי, בצבאות, באלהים, בה', כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים, וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות, וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי, וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'... הוי אהיה אשר אהיה אני נקרא לפי מעשי" [שמות רבה ג, ו].

שאלות לדיון

האם כל מה שאנו משיגים הוא רק דרך החושים? כיצד יתכן שיש דרכים אחרות להשיג? איך ניתן להתייחס יותר ל"נשמה" של מי שאנו פוגשים? עד כמה זה מומלץ בכלל?

ואי אפֿשֿר מִבְּלִי לְהִרְחִיב מֵעַט בְּדַבְרִים כָּאן, לְפִי שֶׁהוּא מְקוּם טַעֲנָה, אִיךָ רוֹמְזִים אֶל מְקוּם מִי שֶׁאֵין לוֹ מְקוּם, וּמְאֲמִינִים כִּי הַנְרָמֵז אֵלָיו הוּא הַסִּפָּה הַרְאִשׁוֹנָה. וְנִקְדָּים בְּתִשְׁבִּיבַת זֶה הַקְדָּמָה, וְנֹאמֵר, כִּי הַחֹשִׁים מְשִׁיגִים מִן הַמוֹחֲשִׁים מְקַרְיָהֶם, לֹא עֲצֻמֵיהֶם, וְאֵינָם מְשִׁיגִים מִן הַמֶּלֶךְ, לְמִשְׁלָל, אֶלָּא הַמְרָאִים וְהַתְּבִנִיּוֹת וְהַשְׁעוּרִים, וְאֵין זֶה אֲמַתַּת הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר תִּתְאֲמִין בְּגִדְלָתוֹ, אֲבָל תִּרְאֶהוּ בְּמִלְחָמָה בְּלְבוּשׁ אֶחָד וְאַחֵר כִּן תִּרְאֶהוּ בְּמִדְיָנָה בְּלְבוּשׁ אֶחָר, וּבְמַעֲוֹנוֹ בְּלְבוּשׁ שְׁלִישִׁי, וְתֹאמֵר שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ בְּגִזְרַת הַשֶּׁכֶל לֹא בְּגִזְרַת הַחוּשׁ, וְאַפְשֶׁר שֶׁרְאִיתָ אוֹתוֹ נֵעֵר, וְאַחֵר כִּן בְּחוּר, וְאַחֵר כִּן אִישׁ, וְאַחֵר כִּן זָקֵן, וְרְאִיתָ אוֹתוֹ בְּרִיא, וְאַחֵר כִּן חוֹלָה, וְכִבֵּר הִתְחַלְפוּ מְרָאִיו וּמְשַׁשְׁשִׁיו וּמְזַגְזָיו וְתִכְוִנוֹתָיו, וְאַתָּה גּוֹזֵר שֶׁהוּא הוּא. וְאַמְנֵם גִּזְרַת שֶׁהוּא אֲשֶׁר דָּבַר עִמָּךְ וְצִוָּךְ וְהִזְהִירָךְ, וְאֵין זֶה אֶלָּא הַשֶּׁכֶל אוֹ הַנֶּפֶשׁ הַמְדַבְּרַת שְׁלוֹ, וְכִבֵּר הַתְּאֲמוֹת כִּי זֶה הַחֶלֶק שְׁלוֹ הוּא עֲצָם בְּלִתי נִגְדָר בְּמְקוֹם וְאֵין רְמִיזָה אֵלָיו, וְאַתָּה כִּבֵּר רְמִיזָת אֵלָיו וְגִזְרַת שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ. וְכֹאֲשֶׁר מֵת, וְרְאִיתָ מְמַנּוֹ מֵה שֶׁהִיָּיתָ רֹאֶה, גִּזְרַת כִּי הוּא אֵינוֹ הַמֶּלֶךְ, אֶלָּא גּוֹף, וְנִיעָהוּ מִי שִׁירְצָה, וְיַפְעֵל הַפְּעֻלִיּוֹת בְּמִקְרָה וּבְרִצּוֹן, כְּעֲנִינִים אֲשֶׁר נִקְרוּ בְּאֵיזֵר, תִּשְׁאֵם רִיחַ וְתוֹלִיכִם אַחֲרָת, וְתִקְבְּצֵם רִיחַ וְתַפְיֵצֵם רִיחַ אַחֲרָת, וְהִיָּה קֹדֶם לָכֵן גּוֹף לֹא יַפְעֵל אֶלָּא בְּרִצּוֹן נֶפֶשׁ אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ, וְהִיָּה כְּעַמּוּד הָעֵנָן הָאֱלֹהִי אֲשֶׁר לֹא יִפְאָרוּהוּ הַרוּחוֹת. מִשְׁלָל אַחֵר: הַשְּׁמֵשׁ, נְרָאָה אוֹתָהּ עֵגוּל שְׁטוּחַ בְּשַׁעוֹר מְגֵן וּבְצַנְרָתוֹ, מְאִירָה, חֲמָה, נְחָה, וְהַשֶּׁכֶל גּוֹזֵר כִּי הִיא כְּדוֹר בְּשַׁעוֹר פִּי מְאָה שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ כְּעַמּוּם מְכַדוֹר הָאֶרֶץ, וְשֶׁהִיא אֵינָה חֲמָה וְלֹא נְחָה, אֶלָּא מְתַנַּעֶעֶת שְׁתֵּי תְנוּעוֹת מְנַגְדוֹת, מְזוֹרְחִית וּמַעֲרִבִית, בְּתַנְאִים שִׁיאָרְךָ פְּרוּשָׁם.

מקום טענה - עניין מוקשה. **רומזים אל המקום** - כגון שוכן ירושלים. **מי שאין לו מקום** - ה'. **הנרמז אליו** - כמבואר בפסקה הקודמת. **המוחשים** - עצמים הנכרים בעזרת החושים. **מקריהם** - הופעות חיצוניות. **עצמיהם** - מהותם. **המראים והתבניות והשיעורים** - מראה המלך, מבנה גופו ומידת גופו. **בגזרת השכל** - על-פי קביעת השכל שמבין שזה אותו המלך. **ממששיו** - שטח גופו שאפשר למששו [הערת הרב שילת]. **זה החלק שלו** - השכל או הנפש המדברת. **אינו המלך** - לאחר המוות. **יפעל הפעולות וכו'** - מי שרוצה יכול לפעול בו במקרה או לפי רצונו. **בשיעור מגן** - השמש נראית לנו בגודל של מגן להגנה מחצים. **ושאינה חמה** - בתקופה הקדומה חשבו שהשמש אינה ממש גשמית ואינה חמה בעצמה אלא גורמת לחום הסביבה. **מזרחית ומערבית** - ביום לצד מערב ובלילה לצד מזרח.

ביאורים

יש יחס הדוק בין השכל לבין החושים. ריה"ל מסביר את היחס במשל על הפיקח וכבד הראייה. הפיקח מחפש את הנאקה שלו, אך אין לו יכולת להגיע אליה בעצמו, הוא חייב להיעזר במי שראה אותה. כבד הראייה הפוול ראה אותה, אבל הוא אינו יודע שראה נאקה, הוא מתאר משהו אחר לגמרי. הוא מסתכל על החיצוניות ומתאר שני עגורים. החכם 'מתרגם' את דבריו של כבד הראייה לנאקה. כבד הראייה אינו משקר, הוא פשוט רואה מראות מסוימים ומפרש אותם לפי הבנתו. הוא אינו יודע שזו נאקה.

כך גם היחס בין העין הפנימית שרואה את מהות הדבר לבין חמשת החושים וכוח הדמיון. חמשת החושים קולטים תופעה כלשהי, ומפרשים אותה לפי כוח הדמיון. השכל מבין לעומק מהי מהותו של הדבר רק בזכות הנתונים שמוסרים לו חמשת החושים והדמיון. השכל יכול להיפגש עם העולם ועם האלוהות המתגלה בעולם רק על ידי החושים. ריה"ל מסביר שהשכל שלנו עדיין לא שלם. הוא כמו אותו חכם שאינו יכול להשתמש בנאקה מכיוון שאינו יודע איפה היא. רק אחרי שימצא אותה יוכל להשתמש בה. כך גם שכלנו, רק אחרי שהוא נפגש עם תופעות שקיימות בעולם הוא יכול להראות את כוחו ולהשתמש בהם. דומה הדבר לאדם בעל כישרון גנינה. רק כאשר יש בידי גיטרה הוא יכול לממש את הכישרון הזה.

הדמיון יכול מאוד להטעות. כאשר כבד הראייה רואה דבר ומנתחו הוא יכול להגיע לטעויות גדולות. הוא זקוק לחכם כדי לחיות נכון. כך גם אנו, עלינו לתת לשכל להוביל ולא ללכת שולל אחרי הדמיון. השכל רואה את מהותו של הדבר ויודע איך להשתמש בו. אך המדרגה העליונה אינה לבטל את השכל אלא להשתמש במעוף וביצירתיות שלו כדי לראות איך מכל תופעה ניתן להוציא דברים גדולים מעבר לכל דמיון. זוהי הנבואה שרואה למרחוק ולעומק, שנבנית מכוחו של דמיון שמגיע מעל גבי השכל.

הרחבות

עיניהם של החכמים והנביאים

ומי שנברא לו העין ההיא הוא הפקח פאמת, ויראה כל בני אדם כעורים, ויורם ויישירם. רבנו בחיי התייחס לפירוש הפסוק: "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל" [ויקרא ד, יג], וכתב שהנביאים והסנהדרין הם עיני העדה: "כי הסנהדרין והנביאים והחכמים הם עיני העדה, וכענין שכתוב: "ויעצם את עיניהם את הנביאים" [ישעיה כט, י], באר כי עיניהם הם הנביאים" [פירוש רבנו בחיי לויקרא ד, יג].

כוונת הדברים היא שחכמי ישראל והנביאים, הם מורי הדרך של עם ישראל, וכדרשת חז"ל: "עיניך יונים, עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה. הדא הוא דכתיב והיה אם מעיני העדה, רמ"ח איברים יש באדם, וכלם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר העינים, כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם" [שיר השירים רבה פרשה א טו, ב].

על דבר זה כתב הרמח"ל במסילת ישרים בהסבר חשיבות עריכת חשבון נפש: "... והוא מה שאמר ז"ל (בבא מציעא פג): 'תשת חושך ויהי לילה' (תהלים קד, כ) זה העולם הזה, שדומה ללילה... כי הנה חושך הלילה שני מיני טעיות אפשר לו שיגרום לעין האדם: או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד... אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתו ויכולים ליעץ שאר בני אדם עליו" [מסילת ישרים, פרק ג].

שאלות לדין

החבר נותן לגיטימציה מסוימת לחיות באשליה. מה הם גבולות האשליה? לאן אסור לה להיכנס?

"ושם למי שרוזם מברואיו עין נסתרת" בפשטות הכוונה לנביא. היום אין נביא. כיצד אפשר לדעת מה אשליה ומה אמת בעולם בלי נבואה?

השגת השכל - המהות

ולא הנח בחושים פח להשגת עצם הדברים, אלא פח מיחד להשגת מקרים השייכים להם, יקח מהם השכל ראייה על עצמם וסבתם. ולא יעמד על המהות ועל הענין אלא השכל השלם. וכל מה שהוא שכל בפעל, כמלאכים, ושיג הענינים והמהיות בעצמם, מבלי צורך שיתנו ביניהם מקרים, אבל שכליניו, אשר הם תחלה בכת להיותם משקעים בהיולי, הרי אי אפשר להם לעמד על אמתת הדברים אלא בתחבולות שיצר ה' יתעלה בסגולות וכחות הנחו בחושים, מתאימים למקרי המוחשים, קיימים תמיד בכל המין, ולכן לא יחלקו ראיתי וראיתך שאותו הלוה העגל המאיר המחמם הוא השמש. ואף על פי שהתארים האלה נשללים אצל השכל, לא יזיק זה בעיניו, שכן לקחנו מהם ראייה על חפצנו, כמו שיקבל תועלת הפקח הנבון המחפש את הנאקה שלו, במאמר כבד הראייה הפוול: "אני רואה במקום פלוני שני עגורים", וידע הפקח שהוא אמןם ראה את הנאקה, ושבדודת ראיתו גרמה לו לדמות שהוא עגור, ופזילתו גרמה לו לדמות שהם שנים, והועילה לפקח עדות כבד הראייה, ומחל לו על רע התבטאותו בשל רע ראיתו. וכך החושים והכח המדמה אצל השכל. וכמו שהתחכם הבורא יתעלה לשום זה היחס בין החוש הגלוי והמוחש הגשמי, כן התחכם לשום יחס בין החוש הנסתר והענין שאיננו גשמי, ושם למי שרוזם מברואיו עין נסתרת, רואה דברים בעצמם בלא חלוף, ויביא מהם השכל ראייה על ענין הדברים ההם ותוכם. ומי שנברא לו העין ההיא הוא הפקח באמת, ויראה כל בני אדם כעורים, ויורם ויישירם, ושמא אותה העין היא הכח המדמה בעת אשר ישמש את הכח השכלי, ותראה צורות גדולות נוראות מורות על אמתות שאין ספק בהן.

לא הנח - לא קיים. משוקעים בהיולי - נתונים וקשורים בחומר גופני. מקרי המוחשים - הצדדים של כל עצם גשמי הנקלטים בחושים. קיימים - הכוחות. המין - המין האנושי. לא יזיק זה בענין - הראייה החושית אינה מפריעה לשכל להבין את המציאות לאשורה. נאקה - נקבת הגמל. עגורים - מין עוף. היחס בין החוש הגלוי וכו' - יכולת חושי האדם לקלוט את המציאות הגשמית. החוש הנסתר וכו' - יכולת הכישרון הנבואי שבישראל לקלוט את המציאות הרוחנית. מי שרוזם מברואיו - הנביאים. בלא חלוף - בלי בלבול. ותראה צורות גדולות - במראה הנבואה.

ביאורים

ריה"ל מחדש חידוש נוסף. הדתות השונות טוענות שהייתה התגלות אלוהית ליחיד, וכל ההמון הרב צריך להאמין שאכן הייתה התגלות כזו. היהדות אומרת דבר מיוחד במינו. הקב"ה התגלה לכל עם ה'. בזמן מתן תורה כל ישראל היו נביאים. כולם שמעו את ה' וראוהו בעיניהם. כולם אמרו בפה מלא 'זה אלי ואנוהו!' אך ההתגלות הזאת הייתה לכל אחד ואחד לפי כוח קליטתו. כולם שמעו את ה' אך הוא התגלה באופן אחר לגמרי לאדם הפשוט ולאיש המעלה. למרות זאת לכולם היה ברור שזהו הקב"ה שמדבר איתם ומתגלה אליהם.

כך גם במהלך הדורות. כל הנביאים שקמו לישראל חוו התגלות אלוהית, אך כל אחד קלט זאת לפי מדרגתו. הדבר מתבטא במשלים השונים שמופיעים בנבואות. אך למרות השוני במראות הנבואה כולם יכולים להעיד על דבר אחד ברור - בכל המשלים שהופיעו בנבואות הקב"ה הוא הנמשל. בין אם המשל היה על גיבור מלחמה ובין אם על מישהו שנראה כזקן ויושב בישיבה. הפירוש הוא אחד - אלה מידותיו של הקב"ה. לכל הנביאים יש אותה עין פנימית שרואה את מהותו של המשל: הקב"ה מסתתר מאחורי כל התופעות, והוא זה שמניע את כל המציאות.

ריה"ל מוסיף דבר נוסף. אנו פוגשים משלים רבים המתארים את הקב"ה כאדם. למה הקב"ה נמשל דווקא לאדם ולא לדברים אחרים? והרי הדבר יכול להביא לטעות אמונית ולגרום לאנשים הפשוטים לחשוב שהקב"ה הוא אדם כמונו? ההסבר הוא שהאדם הוא הבריאה הקרובה ביותר שאפשר לדמותה לקב"ה. האדם הוא עולם קטן. הוא מורכב מדומם (עצמות), ומצומח (השערות הצומחות ומתפתחות), מחי (כוחות ההולדה), ובעיקר מנפש רוחנית אשר מניעה את הכול. כך גם העולם מורכב מכל חלקי הנבראים, דומם, צומח, חי ואדם, והקב"ה מעל הכול ומחיה את הכול. החידוש המדהים הוא שהקב"ה ברא כך את האדם מלכתחילה, כדי שעל ידי התבוננות בו נוכל לראות את התגלות הקב"ה בעולם.

הרחבות

האדם - 'עולם קטן'

יכבד דמו המתפלספים העולם לאדם גדול, והאדם לעולם קטן. יסוד הדימוי מצוי כבר במדרש: "שהמשכן שקול כנגד כל העולם וכנגד יצירת האדם שהוא עולם קטן. כיצד? כשברא הקדוש ברוך הוא את עולמו כילוד אשה בראו, מה ילוד אשה מתחיל בטבורו ומותח לכאן ולכאן לארבעה צדדין כך התחיל הקדוש ברוך הוא לבראות את עולמו מאבן שתיה תחלה וממנה הושתת העולם... ויצירת הולד כיצירת העולם, כנגד יצירת הולד במעי אמו" [מדרש תנחומא פרשת פקודי, ג]. ובדברי האבן עזרא מצינו: "היודע סוד נשמתו ומתכונת גופו, יוכל לדעת דברי העולם העליון, כי האדם דמות עולם קטן, והוא היה סוף בריאתו בארץ" [פירוש האבן עזרא לשמות כה, מ].

המלבי"ם הסביר בהרחבה דימוי זה: "וכמו שנקרא העולם בכללו בשם אדם גדול כן נקרא האדם בשם עולם קטן, כי כל העולמות שברא ה' וכל המציאות כולו שנוסד בששת ימי המעשה ועד סוף כולם נקבצו באו ביצירת האדם והושתלו בו... עד שהאדם הוא צלם כל מעשה בראשית והנשמה אשר נפח בו מרוחו שהיא אלהית וחלק אלוה ממעל היא מתפשטת בעולם הקטן הזה ומניעה ומחיה ומנהיגה אותה כהתפשטות האלהות בעולם הגדול... כי האדם מנהיג את מרכבתו הקטנה שהיא גויתו, כמו שינהיג המלך העליון את מרכבתו הגדולה שהיא העולם הגדול" [פירוש המלבי"ם לשמות, רמזי המשכן שבסוף הספר].

שאלות לדין

מה ההבדל בין הצייר או המלחין לפני שהם יוצרים את יצירת האומנות לבין הנביא לפני נבואתו, לכאורה לשניהם יש "עין נסתרת"?

"יודע שהיה צורה מתאימה למשורת הנשמע". בתרבות של מותגים, איך ניתן לבנות עולם דימויים בריא?

והגדולה שבפראיות על אמתתן היא הסכמת כל המין הזה על הצורות ההן, רצוני לומר: כל הנביאים, כי הם רואים דברים שמעידים בהם קצתם לקצתם, כמו שאנו עושים במיחשנו, שהרי אנו מעידים במתיקות הדבש ומרירות הפקיעה, ואם נראה מי שיחלק עלינו נאמר שהוא חורג מהענין הטבעי. ואלה בלי ספק רואים את העולם ההוא האלהי בעין הנסתרת, ורואים צורות מתאימות לטבעיהם ולמה שהרגלו, ומתארים אותן בתארים אשר ראו אותן, מגשמות, ואותם התארים אמתים ביחסם אל מה שייבקשוהו ההשערה והדמיון והחוש, ואינם אמתים ביחסם אל העצם אשר יבקשוהו השכל, כמו שמשלנו במלך, כי הנה מי שאמר: "הוא הגבוה, הלבן, לובש המשי, אשר על ראשו האות", ומה שדומה לזה, לא כזב, ומי שאמר: "אינו זה, אלא הנבון, המבחין, המצוה, המזהיר בארץ פלוגית בדרך פלוגי על אמה פלוגית", לא כזב גם כן. ולפיכך ראה הנביא בעין הנסתרת את השלמה שבצורות אשר ראה, בדמות מלך או שופט יושב על פסא בנסבות של צווי ואהרה ומצוי והעברה, והוא יודע שהיא צורה מתאימה למלך שישמעעים לו, ואם ראה דמות נושא כלי זין, או נושא כלי פתיבה, או משנס מתניו לעשות דבר מה, הוא יודע שהיא צורה מתאימה למשורת הנשמע. ואל יקשה בענין דמות אדם לבוא. אמנם בהתבוננות השכל הרי הוא מדמהו תחלה באור, לפי שהוא הנכבד שבמיתושות והדיק שבהם, והמקיף וכולל חלקי העולם יותר מכלם, וכאשר יחשב בתארים אשר אין מנוס מהם, בדרך העברה או באמת, כגון חי יודע ויכול ורצה ומנהיג ומסדר ונותן לכל דבר את המגיע לו ושופט צדק, לא ימצא במה שאנו רואים יותר דומה לו מהנפש המדברת, והיא האדם השלם, והיא הוא באשר הוא אדם, לא באשר הוא גוף, כי הוא משתתף בזה עם הצמחים, ולא באשר הוא בעל חיים, כי הוא משתתף אף בזה עם הבהמות. וכבר דמו המתפלספים העולם לאדם גדול, והאדם לעולם קטן. ואם כן, וה' הוא רוח העולם ונפשו ושכלו וחייתו, כמו שנקרא "חי העולם", הרי כבר נתברר הדימוי בדרך השכל. כל שפן שלנבואה ראייה יותר ברורה מההקש ואותה הראייה השיגה את העליונים בעין, וראתה את שוכני השמים מהרוחניים המקרבים וזולתם בצורת אדם. ואליהם הרמז באמרו: 'תעלה': 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו', רוצה לומר: אני כבר דרגתי את הבריאה והולכתיה על סדר החקמה, מן היסודות אל המחצבים, אל הצמחים, אל חיות המים והאוויר, ואחר כן אל חיות הארץ בעלות החושים החדים וההרגשות הנפלאות, ואין אחרי אותה המדרגה אלא מדרגה שהיא קרובה אל הסוג האלהי הפלאכי, וברא אדם בצורת מלאכיו ומשורתיו המקרבים אליו במדרגה, לא במקום, פי יתעלה מהמקום.

קצתם לקצתם - ניתן להביא ראייה ממראה נביא למראה חברו. **אותם התארים** - המגושמים. **ביחסם אל מה שייבקשוהו** - בהתאמה לתפקידם של התארים. **העצם** - מהות כוונת מראה הנבואה. **דמות האדם** - הנביא מדמה את ה' לאדם. **מדרמהו** - את הבורא. **המקיף וכולל וכו'** - האור מתפשט בכל וכולם נהנים ממנו. **יותר דומה לו מהנפש המדברת** - מדמיון הבורא לנפש האדם. **היא הוא** - הנפש היא מהות האדם. **הדימוי** - של הבורא לאדם. **המקרבים** - יותר קרובים, כביכול, לה'. **לא במקום** - קרבת המלאכים לה' אינה גיאוגרפית אלא פנימית.

ביאורים

ישנם שני דימויים שאנו מדמים באדם כדי להבין מה יחסו של הקב"ה לארץ. הדימוי הראשון הוא באדם עצמו. באדם ישנם כל חלקי המציאות, והנשמה האלוהית שבו היא זו אשר נותנת חיים לכולם. הדימוי השני הוא היחס שבין האדם לעולם. בעולם מסתובבים הבריאות השונות של הקב"ה אשר האדם הוא זה שרודה בהם ומושל בכולם. לאור זאת, הדימוי הכי עליון שאנו יכולים לדמות את הקב"ה כדי להבין מה יחסו לעולם, הוא דימוי של מלך המושל ברבים מבני האדם. זהו המשל הכי מדויק שדרכו אפשר להבין שבאופן דומה לו הקב"ה מנהיג את העולם, מדריך אותו ומוליך אותו לתפקידו (מלך מלשון מוליך). החבר רומז כאן למלך שדווקא מתוך חייו שלו, הוא יכול להבין באופן הכי מדויק את הנהגתו של הקב"ה בעולם.

מי שהתרגל רק להשתמש בשכלו, ולא חווה התגלות אלוהית, המראה לו שהקב"ה הוא הנשמה של העולם, מתקשה להבין זאת. הפילוסופים אשר השתמשו רק בשכלם כדי לבחון את המציאות התקשו להבין שיש נוכחות אלוהית ממשית אשר מחיה את העולם. הם לא הכחישו את עצם מציאות האלוה אלא את הקשר המחיה שלו לעולם. ריה"ל לא בא אליהם בטענות. לנו יש ודאות הרבה יותר גדולה. הנביא אשר חווה התגלות אלוהית, אשר חש שהקב"ה מדבר אליו ומדריכו, אינו מסופק בדבר. הוא ראה מראות ומשלים אשר אין לו ספק שמדמים את מציאות ה' ואת השגחתו בעולם. לא מדובר בנביא אחד אלא ברבבות נביאים וכן בדורות רבים שהעידו על כך, ולכן דבר זה הוא ודאי, והוא אמת מוצקה שאינה ניתנת לעוררין.

ריה"ל חותם את סוגית השם 'אדוני' ואומר שזהו פירושו של שם זה. כאשר אנו רואים התגלות אלוהית, כאשר אנו פוגשים את ריבונו של עולם דרך משלים ותופעות שונות, אנו קוראים לאותה תופעה או משל 'אדוני', ומכוונים למי שעומד מאחורי המשל, שהוא הקב"ה בעצמו.

הרחבות

הקב"ה וישראל דנים את אומות העולם

בַּעַת שֶׁהוּא מַעֲבִיר וּמְמַנֶּה וְדָן אֶת הַמַּמְלָכוֹת "עַד דֵּי כְרֶסוֹן רְמִיז..." מקור לדברים אלו מצינו בדברי המדרש: "אימתי נעשה הקדוש ברוך הוא גבוה בעולמו כשיעשה משפט בעכו"ם שנאמר (ישעיהו ג) נצב לריב ה' ועומד לדין עמים וכן הוא אומר (דניאל ז) חזה היות עד די כרסון רמיו (בלשון רבים), מהו כרסון וכי כסאות הרבה הן והא כתיב (ישעיהו ו) ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא וכתוב (משלי כ) מלך יושב על כסא דין, ומהו כרסון, ר"י הגלילי ור"ע חד אמר כרסון זה הכסא ואפופרין שלו וחד אמר אלו כסאות העכו"ם שעתיד להפכן... ורבנן אמרי מהו כרסון לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא יושב והמלכים נותנין כסאות לגדולי ישראל והן יושבין והקב"ה יושב עם הזקנים כאב בית דין ודין העכו"ם שנאמר (ישעיהו ג) ה' במשפט יבא עם זקני עמו, על זקני עמו אינו אומר כאן אלא עם זקני עמו ושריו מלמד שהקב"ה יושב עם הזקנים ושרי ישראל ודן העכו"ם, ומי הן אלו כסאות בית דוד וזקני ישראל שנאמר (תהלים קכב) כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד..." [מדרש תנחומא, קדושים, א], (ועיין שם בהמשך ובגמרא חגיגה יד. הסברים נוספים לפסוק זה).

שאלות לדין

מהי מרכבה? מדוע היא מסמלת כל כך הרבה?

"והודו להם החכמים אשר השיגום". האם יש דרך מומלצת ללמוד היום תנ"ך? מהי?

וּלְפִי שְׁנֵי הַדְּמוּיִים לֹא יִתְכַן שְׁיִהְיֶה מְשָׁלוֹ אֶצֶל הַדְּמִיּוֹן אֲלָא צוּרַת הַמְּרוֹמִם שֶׁבִּבְנֵי אֶדָם, הַמְּשַׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁמְּמַנֶּה יוֹצֵאִים הַסֵּדֶר וְהַמְּעַלָּה לְשֶׁאֶר בְּנֵי הָאֶדָם בְּמִדְרָגוֹת, כְּמוֹ שֶׁמֵּאֲתוֹ יִתְעַלֶּה דְרוֹג הָעוֹלָם וְסִדְרוֹ, וְיִרְאֶה בַּעַת שֶׁהוּא מַעֲבִיר וּמְמַנֶּה וְדָן אֶת הַמַּמְלָכוֹת "עַד דֵּי כְרֶסוֹן רְמִיז וְעֵתִיק יוֹמִין יִתְב", וּבַעַת כְּעֶסוֹ וְעָמְדוֹ לְהַסְתַּלֵּק - "יֵשֵׁב עַל כְּסֵא רָם וְנִשְׂא" ו"שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ", וּבַעַת הַסְתַּלְקוֹתוֹ - הַמְּרַכְבָּה אֲשֶׁר רָאָה יַחְזִקְאֵל, וְהַשִּׁיג כֹּל זֶה בְּדְמִיּוֹן מַחוּץ לְמִקוֹם הַנְּבִיאָה, שֶׁהוּא כְּמוֹ שֶׁהַגְּבִילוֹ "מִיָּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים", וְנִכְלְלוּ בוֹ כְּגוֹן מִדְבַר סִינֵי וּפְאֶרְן וְשְׁעִיר וְגַם מִצְרַיִם, כִּי לְמִקוֹם הַהוּא סֵגְלָה, שֶׁפְּאֲשֶׁר יִזְדַּמֵּן לָהּ מִקְבֵּל עִם הַתְּנַאֲים הַתּוֹרִיִּים הַמְּצִיִּים, יִרְאוּ הַצּוּרוֹת הֵן בְּרֵאִית הָעֵינַן, בְּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידוֹת, כְּאֲשֶׁר רָאָה מִשֶׁה הַמְּשַׁלֵּן וְסִדְר עֲבוּדָה וְאֶרֶץ כְּנַעַן לְחַלְקֶיהָ, וְיַעֲמֵד "וַיַּעֲבֵר ה' עַל פְּנֵי" וְיַעֲמֵד אֲלֵיהֶוּ בְּאוֹתוֹ הַמִּקוֹם בְּעֶצְמוֹ.

וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁגוּ בְּהַקְשָׁה, בְּטָלוּם פִּילוֹסוֹפִי יָנוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּשָׁה מִרְחִיק מִה שֶׁלֹּא נִרְאָה כְּמוֹתוֹ, וְקִיָּמוֹ אוֹתָם הַנְּבִיאִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִכְלוּ לְהַכְחִישׁ מִה שֶׁרְאוּ בְּעֵינֵי הַרוּחַנִית אֲשֶׁר חוֹנְנֵה בָּהּ, וְהָיוּ רְבִים, וּבְדוֹרוֹת מִתְחַלְפִּים, לֹא תִתְכַן אֶצֶלֶם הַהַסְפָּמָה, וְהוֹדוּ לָהֶם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר הִשְׁיָגוּם, וְרָאוּ אוֹתָם בַּעַת נְבוּאָתָם. וְאֵלֶּי הָיוּ פִּילוֹסוֹפִי יָנוּ רוֹאִים הַנְּבִיאִים בַּעַת נְבוּאָתָם וּמוֹפְתֵיהֶם, הָיוּ מוֹדִים לָהֶם, וְהָיוּ מְבַקְשִׁים אֶפְנֵי הַקְּשָׁה אֵיךְ תִּהְיֶה זֹאת הַמְּעַלָּה לְאֶדָם. וְכִבֵּר עָשׂוּ זֹאת קֶצֶתָם, וְכֹל שֶׁכֵּן הַמִּתְחַלְפִּים מְאֻנְשֵׁי הַדְּתוֹת. וְאֵל כְּמוֹ זֶה יִהְיֶה הַרְמִז בְּאֶדְנֵי בְּאֵלֶּף דָּלֶת נון יוד לְעַנְנֵן אֱלֹהֵי נְמִצָּא, כְּאֵלֶּוּ הוּא אוֹמֵר לוֹ: אֲדוֹנֵי.

הפילוסופים לא ראו נבואה והכחישו

שני הדימויים - מצד השכל ומצד הנבואה [הערת הרב שילת]. **עד די כרסון וכו'** - פסוק בדניאל שתרגמו: עד שכסאות הנוחן והקב"ה (עתיק יומין - מעל הזמן) יושב (למשפט). **להסתלק** - מלהשרות שכיתנו. **למקום הנבואה** - לארץ ישראל. **הגבילו** - את גבולות הארץ. **למקום ההוא** - ארץ ישראל. **מקבל** - אדם הראוי לנבואה. **המשכן** - קודם בנייתו, במראה נבואי. **באותו המקום** - הר סיני. **שלא נראה** - דבר שלא נראה בראייה טבעית. **מבקשים אופני היקש** - מחפשים הסבר שכלי למציאות הנבואה. **מאנשי הדתות** - נוצרים ומוסלמים המאמינים בנבואה. **ענין אלוהי נמצא** - מפגש עם מציאות אלוהית מוחשית (בדרך נס או במראה הנבואה).

ביאורים

ריה"ל חותם בפסקה זו את הדיון על שמות הקב"ה והתגלותו בעולם. הדיון נחתם בבירור כמה מושגים שקשורים לקב"ה. המושג הראשון הוא מלאכים. מי הם המלאכים? מלאך פירושו שליח. מישוהו אשר עושה את שליחות הקב"ה לצרכים שונים אשר צריכים להתרחש במציאות. מלאכים אלו יצורים רוחניים אשר נבראו מחומר גשמי דק. אנו יכולים למשש ולחוש דברים חומריים. אך ישנם סוגי חומרים שהם חומריים ואין אנו יכולים לראות אותם ולהיפגש איתם. הדבר דומה לכוח השמיעה. ישנם צלילים שאנו בני האדם איננו יכולים לשמוע, אך כלבים ובעלי חיים שומעים אותם היטב. מכאן צלילים אלו שייכים לעולם החומרי שלנו, אך אין לנו הכלים לחוש אותם. אותו הדבר ביחס למלאכים. ריה"ל מבאר שלמלאכים יש גוף חומרי, אך הוא דק וחשינו אינם יכולים לפגוש אותו. הוא מוסיף ואומר שיש שני סוגי מלאכים; מלאך שנברא למשימה מזגרת חד פעמית, ומלאך שהוא נצחי, מכיוון שיש לו שליחות שאינה משתנה.

המושג השני הוא **כבוד ה'.** גם כבוד ה' עשוי מחומר דק שאיננו יכולים לקלוט בחושינו. מטרת חומר זה היא כפולה: להיות החומר שממנו עשויה ההתגלות האלוהית אשר הנביא רואה, וכן להיות המשלחת שמלווה את ההתגלות האלוהית ואת הנהיגות האלוהית בעולם הזה. כבוד מלשון כבוד. זוהי הפמליה המלווה את המלך בלכתו ובהופעתו. ריה"ל מבאר [מאמר שני את ד] שפירוש הכתוב 'וירד ה' על הר סיני' הוא שכבוד ה' ירד על הר סיני. כל משרתיו ופמלייתו, ובמילים אחרות, כבודו, ירדו על הר סיני, אך הוא נשאר בשמי שמים.

באותו אופן מבאר ריה"ל את המושג 'שכינה'. גם השכינה היא חומר דק שנברא על ידי הקב"ה כאשר הוא רוצה להתחבר עימנו.

מעבר לכל המטרות שלהן, כל הבריאות הללו נבראו למטרה אחת עליונה, והיא ליצור ראות שמים בלבבות הרואים. כבוד ה' שהתגלה במעמד הר סיני וכן מראות הנבואה, באים להחזיר ראות ה' בכל מי שחווה את ההתגלות האלוהית הזו.

הרחבות

"וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי" - ראיית קשר של תפילין

שִׁישְׁמֵר מְרֵאִית הַפְּנִים, אֲשֶׁר לֹא יִסְבְּלָה בְּשָׂר וְדָם, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר: "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי". הגמרא דרשה פסוק זה: "והסרת את כפי וראית את אחרי" - אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין [ברכות ז].

הרב קוק, הסביר שבהשגות המופשטות ובמיוחד בהשגת האלוהות, ישנן שתי דרכים אפשריות לעיון: הראשונה, עיון באמת מצד עצמה, והשנייה עיון באמת כפי ערך שכלו של המשיג. "והאמת המופשטת שלא לפי ערך השגת השכל אין זה בגדר השגה, ועל זה נאמר "כי לא ראני האדם וחי".

לפי זה, הסביר את הדימוי לתפילין: "על כן כיון בזה התפילין למשל, בהם נאמרים דברי בינה, דברי אלוהים חיים, אבל אין להם יחש אל האדם, מי מקשרם אל האדם שיפעלו עליו - הקשר של תפילין. כך ההשגה המופשטת נקראת בשם תפילין, טוטפת. וההשגה המגעת לשכל [נקראת] קשר של תפילין" [עין איה, ברכות פרק א, עו].

שאלות לדיון

"וְאִם תִּתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת כֵּן תִּסְתַּמֵּא". יש ספרים שמסוכן ללמוד? מהו סדר הלימוד הנכון? מהי התועלת בסיפור על מופתים של צדיקים? יש סיפורים שלא ראוי לפרסם?

מלאכות ה' וכבוד ה'

וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי ה' כְּנֹי לְשִׁלְחוֹת, וְהַמְּלָאךְ יֵשׁ שִׁיְהִי נִבְרָא לְשַׁעֲתוֹ מִן הַגְּשָׁמִים הַיְסוּדִיִּים הַדְּקִים, וְיֵשׁ שִׁיְהִי מִן הַמְּלָאכִים הַנְּצַחִיִּים, וְאוּלֵי הֵם הַרוּחָנִיִּים אֲשֶׁר סוֹבְרִים הַפִּילוֹסוֹפִים, וְאִין לָנוּ לְדַחוֹתָם וְאִין עֲלֵינוּ לְקַבְּלָם. וְהַסֵּפֶק בְּמָה שֶׁרָאוּ יִשְׁעִיהוּ וְיַחְזְקָאֵל וְדִנְיָאֵל, הָאֵם הוּא מִהַנְּבִרָאִים, אוֹ מִן הַצּוּרוֹת הַרוּחָנִיּוֹת הַקְּיָמוֹת. וְכַבּוֹד ה' הוּא הַגְּשָׁם הַדֵּק הַבָּא עֵקֶב רְצוֹן ה', הַמְּצַטֵּיר כְּפִי מַה שִׁיְרָצָה לְהַצִּיגוֹ לְנִבְיָא. זֶה לְפִי הַדְּעַת הַרְאָשׁוֹנָה, אֲבָל לְפִי הַדְּעַת הַשְּׁנִיָּה יְהִי 'כְּבּוֹד ה'' כָּל הַמְּלָאכִים וְהַפְּלִים הַרוּחָנִיִּים, כִּסָּא וּמְרַבָּה וְרַקִּיעַ וְאוֹפְנִים וְגִלְגָּלִים, וְזוּלַת זֶה מִמָּה שֶׁהוּא קָיָם עוֹמֵד, וְהוּא נִקְרָא 'כְּבּוֹד' כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָאוּ כְּלֵי הַמְּזֶלֶךְ 'כְּבוֹדָה'. וְאוּלֵי זֹאת הֵיחָה בְּקִשְׁת מֹשֶׁה בְּאֶמְרוֹ: "הֲרֵאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ". וְנִתַּן לוֹ אֵת זֶה בְּתַנְאֵי שִׁישְׁמֵר מְרֵאִית הַפְּנִים, אֲשֶׁר לֹא יִסְבְּלָה בְּשָׂר וְדָם, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר: "וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי". וְכַבּוֹד הוּא מִה שֶׁסוֹבְלַת אוֹתוֹ הַרְאָה הַנְּבוֹאִית, וְבַתּוֹלְדוֹתָיו מַה שֶׁסוֹבְלַת אוֹתוֹ רְאִיתָנוּ, כְּמוֹ הָעֵנָן וְאֵשׁ אוֹכֶלֶת, מִמָּה שֶׁהוּא רָגִיל אֲצֻלְנוּ. וְיֵשׁ עוֹד יוֹתֵר דֵּק וְיוֹתֵר דֵּק, עַד שִׁיְגִיעַ לְדַרְגָּה שְׁלֵא יִשְׁיָגָה הַנְּבִיָּא, וְאֵם יְהִרְס אֱלִיָּה תִתְפַּרֵּק הַרְפְּכָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֲצֻלְנוּ בְּכַח הַרְאָה, שֶׁהִרִי מִי שֶׁרְאִיתוֹ חֲלָשָׁה לֹא יִרְאֶה אֱלָא בְּאוֹר הַמְּעֻט אֲשֶׁר נִשְׁאָר אַחַר רְדַת הָעָרֶב, כְּעֵטְלָף, וְכַבְדֵי הַרְאָה וְחוּלֵי הָעֵינַיִם לֹא יִרְאוּ כִּי אֵם בְּצֵל, וְכִי שֶׁרְאִיתוֹ יוֹתֵר חֲזָקָה רוֹאֶה בְּשִׁמְשׁ, אֲבָל עֵצֶם הַשֶּׁמֶשׁ בְּעַת זְכוּתָהּ לֹא תוֹכֵל עֵין לְהַבִּיט אֱלִיָּה, וְאֵם תִּתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת כֵּן תִּסְתַּמֵּא. וְזֶה הוּא 'כְּבוֹד ה'' וְ'מְלָאכֹת ה'' וְ'שְׁכִינַת ה'' בְּשִׁמּוֹת הַתּוֹרִיִּים. אֲךָ יֵשׁ שֶׁהִשְׁאֵלוּ לְמִשְׁפָּטִים הַטְּבַעִיִּים, וְנִאָּמַר: "מֵלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", "וּמְלֹכוֹתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה". אֲבָל בְּאֶמְת אִין הַגְּלוּת לְכַבּוֹד וְלְמְלֹכוֹת אֱלָא עַל קְדוּשָׁיו וְסִגְלוֹתָיו וְנִבְיָאֵיו, אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְאַמֵּץ לְכּוֹפֵר כִּי יֵשׁ לֵאל מְמִשְׁלָה וּמְלֹכוֹת בְּאָרֶץ, וְיִדְעָה בְּפָרְטֵי מַעֲשֵׂי בְּנֵי אָדָם, וְאֵז יֵאָמַר בְּאֶמְת: "ה' מְלֶךְ" ("וְנִרְאָה) [וְנִגְלָה] כְּבוֹד ה'", "וְ'מֵלֶךְ ה' לְעוֹלָם", וְ'אֶמְרוּ] [אֶמְרוּ] לְצִיּוֹן מְלֶךְ אֱלֹהֵינוּ", "וְכַבּוֹד ה' עֲלֵנוּ זָרַח". וְלִפְיֶכֶךְ לֹא יִחַשְׁב לְרַחוּק כֹּל מִה שֶׁנִּאָּמַר "וְתִמְנַת ה' יְבִיט", "וְיִרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", וְיִמְעֶשֶׂה מְרַבָּה, וְאֶפְלוּ לֹא שְׁעוֹר קוּמָה, לְמָה שֶׁיֵּשׁ בְּזֶה מִהַפְּסִים מוֹרְאוֹ בְּנִפְשׁוֹת, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר: "וּבְעֵבוֹר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנִיכֶם לְבִלְתִּי תִחַטְּאוּ".

אין לנו לדחות - את הבנת הפילוסופים. **במה שראו** - מלאכים. **הדעת הראשונה** - שדמות כבוד ה' שראה יחזקאל מן הנבראים [הערת הרב שילת]. **הדעת השניה** - מן הצורות הרוחניות. **תולדותיו** - השפעותיו. **רגיל אצלנו** - דור המדבר הורגלו בראייתם. **יהרס אליה** - יתפרץ להשיגה. **בשמות התוריים** - אופן פירושנו הוא כפי משמעות המושג בתורה. **למשפטים הטבעיים** - חוקי הטבע. **שיעור קומה** - חיבור קדום שיש בו תיאורים גשמיים של דמות של מעלה, כביכול [הערת הרב שילת]. **למה שיש בזה וכו'** - מחמת שדימויי ההגשמה משפיעים על הרגש, כפי שיבאר.

